

Ігор ГРИЦЯК, Віктор КРОТІНОВ

МІЖНАРОДНІ СУДИ ЯК УЧАСНИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ

Постановка проблеми. Заснування на території Європи різного типу міжнародних судових інституцій, юрисдикцію яких визнають усі країни Європейського Союзу, дає підстави говорити про формування спільного європейського судового простору, що характеризується виробленням спільних стандартів та принципів судочинства, впливом судової влади на прийняття управлінських рішень, а також активною позицією судових органів в європейському врядуванні. В контексті європейської інтеграції Україна має долучитися до цих європейських структур та сприйняти їх стандарти судочинства і врядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність міжнародних судових інституцій в контексті застосування міжнародного права та європейського права досліджує низка вітчизняних та зарубіжних фахівців: І. А. Грицяк, М. Гердеген, І.І. Лукашук та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Діяльність міжнародних судових інституцій традиційно розглядається в контексті здійснення ними правосуддя, в той час як малодослідженим залишається питання впливу цих інституцій на прийняття рішень та формування політик держав: внутрішньої та зовнішньої; на вироблення спільних стандартів та принципів управління і врядування на різних рівнях їх здійснення. Тим більше потребує дослідження питання залучення України у ці процеси.

Метою статті є дослідження окремих питань, пов'язаних із створенням та діяльністю міжнародних судових інституцій, їх участь у виробленні спільних стандартів та принципів судочинства, вплив на прийняття управлінських рішень, участь в європейському врядуванні.

Виклад основного матеріалу. Під час розкриття даної теми автор використовує поняття європейського врядування як процес взаємодії органів влади із суспільними інститутами та громадянами у процесі прийняття рішень, спосіб вироблення політики, до якого залучаються багато гравців та який передбачає багатовекторне, вертикальне і горизонтальне, співробітництво для досягнення цілей. Врядування виникає там і тому, що традиційні методи управління не дають бажаних результатів [1, с.55]. При цьому виділено такі принципи європейського врядування: засадничі – верховенство права, демократія, повага до прав та свобод людини, рівне ставлення, відсутність дискримінації; належного врядування – субсидіарність, пропорційність, відкритість, ефективність, підзвітність, узгодженість, залучення громадян; загальні – партнерство, наявність єдиних процедур, що забезпечують ефективність взаємодії та ін.; конкретні – доповнюваність, компліментарність, забезпечення права громадян ЄС на повну та не викривлену інформацію та ін. [1, с.74-75].

Варто зауважити, що з часів Другої світової війни в Європі почали формуватись різні судові інституції міжнародного рівня, покликані вирішувати спори у визначених сферах між країнами-учасницями. Завдяки їх розвитку сьогодні можна говорити про формування в Європі спільного судового простору, окремі учасники якого не заперечують (а іноді й підтримують) юрисдикцію один одного. Більше

ГРИЦЯК

Ігор Андрійович,

доктор наук з державного управління,
професор,
завідувач кафедри європейської інтеграції
Національної академії державного управління
при Президентові України,
м. Київ.

Анотація: у статті досліджено окремі питання, пов'язані із створенням та діяльністю міжнародних судових інституцій, їх участь у виробленні спільних стандартів та принципів судочинства, вплив на прийняття управлінських рішень, участь в європейському врядуванні.

Ключові слова:

Постійна палата міжнародного правосуддя,
Міжнародний Суд Справедливості, Суд Європейського Союзу,
Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд,
європейське врядування,
міжнародні принципи.

УДК 351.752

КРОТІНОВ
Віктор
Олександрович,

здобувач кафебри державного управління та місцевого самоврядування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, м. Івано-Франківськ.

***Анотація:** у статті досліджено окремі питання, пов'язані із створенням та діяльністю міжнародних судових інституцій, їх участь у виробленні спільних стандартів та принципів судочинства, вплив на прийняття управлінських рішень, участь в європейському врядуванні.*

***Ключові слова:** Постійна палата міжнародного правосуддя, Міжнародний Суд Справедливості, Суд Європейського Союзу, Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд, європейське врядування, міжнародні принципи.*

УДК 351.94:341.176(4)

того, якщо говорити про держави-члени Європейського Союзу (ЄС), то усі вони є членами цих міжнародних судових інституцій. Варто наголосити й на тому, що саме європейські країни були їх засновниками. Результатом участі держав-членів ЄС у різних міжнародних судових інститутах є впровадження та розвиток міжнародних стандартів у національні правові системи, під впливом чого відбуваються структурні перетворення систем врядування.

Першим судовим органом міжнародного рівня, на який покладено обов'язок вирішувати спори між державами, міжнародними організаціями, приватними, фізичними особами у сфері господарських та фінансових відносин, є Постійна палата третейського суду [2, 4], яка почала функціонувати з 1902 року. Досвід успішної діяльності цієї міжнародної судової організації та усвідомлення урядами необхідності вирішувати міждержавні спори мирним шляхом сприяли заснуванню в 1920 році Постійної палати міжнародного правосуддя (далі ППМП) при Лізі Націй, яка діяла до 1946 року. Особливістю ППМП було те, що вона функціонувала на постійній основі, вирішувала цивільні (господарські, фінансові тощо) спори виключно між державами, які могли заздалегідь оголосити визнання її юрисдикції, що значно спрощувало процедуру передачі справи на її розгляд, в процесі якого вона могла приймати рішення з будь-якого питання. ППМП не мала кримінальної юрисдикції, тому не могла виносити рішення, які стосувалися фізичних осіб.

Після розпуску ППМП, пов'язаного, в першу чергу, з політичними мотивами та геополітичними змінами, що відбулися після Другої світової війни, було створено Міжнародний Суд Справедливості (1945 р.) як головний судовий орган ООН (далі МСС). Він став, значною мірою, правонаступником ППМП, оскільки статuti та регламенти обох установ були, практично, ідентичними, проте місце розташування його було в Нідерландах – м. Гаага. З моменту створення юрисдикцію МСС визнали 49 країн світу, а сьогодні близько 200, позаяк усі члени ООН стають автоматично учасниками Статуту МСС. Це накладає на них обов'язок виконувати усі рішення МСС. Основними завданнями МСС є: розв'язання на засадах міжнародного права спорів між державами, за зверненнями цих держав; надання консультацій щодо правових питань на запити органів та спеціалізованих агенцій ООН. Таким чином, ця судова організація сприяє впровадженню міжнародних стандартів і принципів (наприклад, загальної поваги до прав людини, самовизначення народів і націй) у національні системи врядування (прийняття рішень, вирішення спорів, вироблення політик). Прикладом його діяльності може бути прийняття 03 лютого 2009 року рішення по справі Румунії проти України стосовно делімітації чорноморського шельфу, відповідно до якого було змінено лінії розмежування виняткових економічних зон та континентального шельфу на Чорному морі.

Ще одним судовим органом міжнародного рівня, створеним в Європі, можна вважати Суд справедливості Європейської спільноти з вугілля та сталі, який було засновано в 1952 році. Його компетенція на той час поширювалась на 6 держав-засновниць (сьогодні – на 27 – див. Табл.1), тобто на всі держави-члени Європейського Союзу. Цей суд в процесі розвитку зазнав значних змін в своїй структурі. Сьогодні його називають Судом Європейського Союзу (Суд ЄС) і розташовується він у Люксембурзі. Його особливістю є те, що чисельність сфер на які поширюється його юрисдикція, постійно

збільшується, не зважаючи на те, що функції залишаються ті ж самі: розгляд спорів по суті, тлумачення, винесення попередніх рішень. Якщо в 50-х роках Суд ЄС розглядав тільки господарські спори, пов'язані з торгово-економічними операціями щодо вугілля і сталі, то сьогодні в його арсеналі уже є справи про гендерну рівність, фінансове шахрайство, військову службу тощо. Основними його справами були ті, що впроваджували засадничі принципи наднаціональності права ЄС та ті, що були поштовхом для поглиблення інтеграції держав-членів ЄС. Саме завдяки принципам, виведеним з рішень Суду ЄС, а також завдяки самим рішенням вдавалось впливати на дії урядів держав-членів ЄС, прийняття законодавства парламентами і, відповідно, на здійснення структурних реформ в державах.

На перших етапах розвитку Європейського Союзу¹ Суд ЄС завдяки своїм рішенням впливав на перетворення в економічних, правових системах країн, але поступово стало зрозуміло, що без змін в адміністративних, політичних системах держав європейська інтеграція не зможе поглиблюватись. Суд ЄС вважають основною руйнівною силою інтеграційних процесів та європеїзації управлінських, адміністративних систем держав-членів ЄС, оскільки завдяки його рішенням, які є обов'язковими до виконання усіма країнами ЄС, вдавалось долати спротиви деяких країн виконувати акти ЄС, гармонізувати національні правові системи.

Вплив Суду ЄС на інституційні зміни, реформування національних інститутів, розробка національної політики й прийняття управлінських рішень відбувалось завдяки примусу впроваджувати в державах наступні принципи: захисту основних прав людини й міжнародного права; ті, що випливають із правової Спільноти (наприклад, передбачуваність і чіткість правових норм, оприлюднення актів, законність дій, добрі наміри, прозорість, передбачуваність, відкритість та ін.); структурні принципи (наприклад, верховенства, субсидіарності, пропорційності, інституційної рівноваги та ін.) [3, с.129-136]. Сьогодні вплив діяльності Суду ЄС відбувається навіть на ті країни, як не стали членами ЄС, проте мають з ними партнерські відносини, є кандидатами на членство, оскільки ЄС вимагає від них сприйняття тих же стандартів і принципів, що й у Союзі. Варто додати, що звертатись до Суду ЄС можуть і держави (уряди, суди, посадові особи), і фізичні та юридичні особи, й міжнародні організації [4, с.1-2].

До учасників європейського врядування можна віднести і Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), заснований в 1959 році, а дислокується у французькому місті Страсбург. За своєю значущістю він не поступається жодному згаданому суду, проте його єдиними завданням є слідкувати за виконанням зобов'язань, які взяли на себе сторони Європейської конвенції з прав людини. Таким чином, ЄСПЛ, здійснюючи захист основних прав людини (зокрема, право на життя, право на справедливий судовий розгляд, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на вираження поглядів, свободу думки, совісті та релігії, свавільне й незаконне позбавлення волі, дискримінацію у використанні прав і свобод, захист права власності та ін.) сприяє їх впровадженню в національні системи управління, врахуванню їх під час нормотворення. Враховуючи, що юрисдикцію ЄСПЛ сьогодні визнають 47 країн світу (серед яких усі держави-члени ЄС), за словами д-ра Марка Е. Філлігера "ЄСПЛ є однією з небагатьох європейських угод, якій відводиться загальноєвропейське значення" [5].

Громадяни України активно звертаються з позовами до ЄСПЛ, про що свідчать такі дані: в 2012 році ними було подано 10,45 тис. скарг проти України, що вивело останню на четверте місце за кількістю справ проти держави. Це становить 8,2% усіх справ Європейського суду 2012 року [7].

¹У статті використовується термінологічне словосполучення "Європейський Союз" як загальний: для позначення ЄС (створеного 1992 р.) та усіх європейських спільнот, що функціонували з 1951 року: Європейська спільнота з вугілля і сталі, Європейська спільнота з атомної енергії, Європейська економічна спільнота, Європейська Спільнота, на базі яких було утворено нині діючий ЄС.

Країни, які визнали юрисдикцію міжнародних судів

Міжнародний Суд Справедливості	Суд ЄС	Європейський суд з прав людини
<p>Австралія, Австрія, Азербайджан, Албанія, Алжир, Ангола, Андорра, Антигуа и Барбуда, Аргентина, Вірменія, Афганістан, Багамські Острови, Бангладеш, Барбадос, Бахрейн, Білорусь, Беліз, Бельгія, Бенін, Болгарія, Болівія, Боснія і Герцеговина, Ботсвана, Бразилія, Бруней-Дарусалам, Буркіна-Фасо, Бурунді, Бутан, Вануату, Угорщина, Венесуела, В'єтнам, Габон, Гаїті, Гайана, Гамбія, Гана, Гватемала, Гвінея, Гвінея-Бісау, Гондурас, Гренада, Греція, Грузія, Данія, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Домініка, Домініканська Республіка, Єгипет, Замбія, Зімбабве, Ізраїль, Індія, Індонезія, Йорданія, Ірак, Іран (Ісламська Республіка), Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Ємен, Кабо-Верде, Казахстан, Камбоджа, Камерун, Канада, Катар, Кенія, Кіпр, Кірибаті, Китай, Колумбія, Коморські Острови, Конго, Корейська Народнo-Демократична Республіка, Коста-Ріка, Кот-Д'Івуар, Куба, Кувейт, Киргизстан, Лаоська Народнo-Демократична Республіка, Латвія, Лесото, Ліберія, Ліван, Лівія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Маврикій, Мавританія, Мадагаскар, Малаві, Малайзія, Малі, Мальдівські Острови, Мальта, Марокко, Мексика, Мікронезія, Мозамбік, Монако, Монголія, М'янма, Намібія, Науру, Непал, Нігер, Нігерія, Нідерланди, Нікарагуа, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Об'єднана Республіка Танзанія, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Пакистан, Палау, Панама, Папуа-Нова Гвінея, Парагвай, Перу, Польща, Португалія, Республіка Корея, Республіка Молдова, Російська Федерація, Руанда, Румунія, Сальвадор, Самоа, Сан-Марино, Сан-Томе і Принсіпі, Саудівська Аравія, Свазіленд, Сейшельські Острови, Сенегал, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сербія, Сінгапур, Сирійська Арабська Республіка, Словаччина, Словенія, Об'єднане Королівство Великої Британії та Пн. Ірландія, США, Соломонові Острови, Сомалі, Судан, Суринам, С'єра-Леоне, Таджикистан, Таїланд, Тімор-Лешті, Того, Тонга, Тринідад і Тобаго, Тувалу, Туніс, Туркменістан, Туреччина, Уганда, Узбекистан, Україна, Уругвай, Фіджі, Філіппіни, Фінляндія, Франція, Хорватія, Центральоафриканська Республіка, Чад, Чорногорія, Чеська Республіка, Чилі, Швейцарія, Швеція, Шрі-Ланка, Еквадор, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Естонія, Ефіопія, Пд. Африка, Пд. Судан, Ямайка, Японія, Колишня Югославська Республіка Македонія</p>	<p>Австрія Болгарія Бельгія Велика Британія Греція Данія Естонія Ірландія Італія Іспанія Кіпр Латвія Литва Люксембург Нідерланди Німеччина Мальта Польща Португалія Румунія Словаччина Словенія Угорщина Фінляндія Франція Чехія Швеція</p> <p>А також треті країни: США, Канада, Швейцарія.</p>	<p>Албанія Андорра Австрія Азербайджан Болгарія Бельгія Боснія і Герцеговина Грузія Велика Британія Вірменія Греція Данія Естонія Ірландія Італія Ісландія Іспанія Кіпр Латвія Литва Ліхтенштейн Люксембург Нідерланди Німеччина Норвегія Мальта Молдова Монако Польща Португалія Румунія Росія Сан Маріно Сербія Словаччина Словенія Туреччина Угорщина Україна Фінляндія Франція Хорватія Чехія Чорногорія Швеція Швейцарія Колишня Югославська Республіка Македонія</p>

Відповідно до статистики Комітету міністрів Ради Європи, який здійснює нагляд і контроль виконання рішень ЄСПЛ в Україні, 900 рішень по суті продовжують перебувати на контролі. Із них 736 рішень – на посиленому контролі. Це означає, що більше 95% рішень, прийнятих по Україні, досі не виконані. Проблема виконання рішень ЄСПЛ полягає в тому, що українська правова система не може впоратися з тим, щоб забезпечити виконання Європейської конвенції з прав людини в Україні. В ЄСПЛ був встановлений мінімум прав людини, розраховуючи, що національні правові системи забезпечать його максимум в Західній Європі. Проте після розпаду СРСР вищезгаданий мінімум для Західної Європи виявився максимумом правових систем пострадянських країн [8].

В 1998 році в Європі було створено ще один судовий орган – Міжнародний кримінальний суд (МКС), який знаходиться в Гаазі, Нідерланди. Його Статут підписала 121 країна світу, при цьому усі держави-члени ЄС його ратифікували і ввели в дію. Україна поки що його не ратифікувала, хоча й підписала цей статут. МКС став першим незалежним постійно діючим правовим інститутом, до компетенції якого входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, військові злочини і злочини проти людства. Усіма своїми діями МКС дбає за впровадження і дотримання найвищих стандартів справедливості та належної правової процедури, наближаючи таким чином правові системи країн-учасниць [6].

Україна підтримує діяльність МКС вже більше 10 років – вона підписала Римський статут у 2000 році та стала першою країною не учасником Римського статуту, яка підписала Угоду про привілеї та імунітети МКС. На думку представників держав-членів ЄС, повне членство України у МКС є невід’ємною частиною подальшої інтеграції з ЄС. Після підписання Порядку денного Асоціації український уряд взяв на себе зобов’язання впровадити всі необхідні заходи для того, щоб Римський статут набув чинності [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Понад століття на Європейському континенті формується спільний судовий простір. Всі країни ЄС визнають юрисдикцію таких судів як Міжнародний Суд Справедливості, Суд Європейського Союзу, Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд. Результатом співпраці європейських держав з цими інституціями стало впровадження в національні правові системи найвищих міжнародних стандартів різного типу, що в свою чергу, привело до підвищення ефективності врядування на національному та загальноєвропейському рівнях.

Порівняльний аналіз принципів європейського врядування та принципів, які впроваджуються міжнародними судовими інституціями, показує їх схожість та взаємодоповнюваність. Тісна взаємодія України з вищезгаданими міжнародними судовими інституціями, активне застосування їх принципів у практичній діяльності може позитивно вплинути на реформування вітчизняної системи судочинства, а відповідно сприяти становленню

Література:

1. Оржель О. Ю. Європейське врядування як чинник згуртування Європейського Союзу: теоретико-методологічні засади : монографія / О. Ю. Оржель. – К. : НАДУ, 2012. – 236 с.
2. Международный Суд. Главный судебный орган Организации Объединенных Наций: вопросы и ответы. – Нью-Йорк: Департамент общественной информации ООН, 2001. – 80 с. http://www.icj-cij.org/homepage/ru/files/faq_ru.pdf
3. Грицяк І.А., Говоруха В.В., Стрельцов В.Ю. Правова та інституційна основи Європейського Союзу: підручник / За заг.ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, О. Рудіка, Л. Прокопенка, В. Стрельцова. – Х.: Вид-во ХарІ НАДУ «Магістр», 2009. – 620 с.

4. Your questions about: the Court of Justice of the European Union, the EFTA Court, the European Court of Human Rights, the International Court of Justice, the International Criminal Court. – Luxemburg, 2010. - 10 p.

5. Марк Е. Філлігер. Європейська Конвенція по правам людини – сучасний стан та перспективи, тлумачення матеріальних гарантій [Електронний ресурс] / Філлігер Марк Е. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/article/seminar1-1.htm>

6. ICC at a glance [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/about%20the%20court/icc%20at%20a%20glance/Pages/icc%20at%20a%20glance.aspx [ICC]

7. У 2012 році Україна стала четвертою за кількістю скарг у ЄСПЛ. 24.01.2013, 16:53 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://racurs.ua/news/5490> [Ракурс]

8. Суддя ЄСПЛ: Україна не виконала 95% рішень Євросуду. 20.01.2013, 13:16 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/548064-suddya-espl-ukrajina-ne-vikonala-95-rishen-evrosudu.html> [УНІАН]

9. Міжнародному кримінальному суду 10 років: досягнення і перспективи. 14 листопада 2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukinukraine.fco.gov.uk/uk/news/?view=News&id=835029282> [UK in Ukraine]